

PROBLEMA PERSONALITĂȚII ÎN EDUCAȚIE: SPECIFICUL ABORDĂRII ȘI LEGITĂȚILE DE FORMARE-DEZVOLTARE

Vladimir GUȚU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este definită noțiunea de personalitate, se analizează structura personalității, particularitățile individuale și de vârstă, precum și factorii interni și externi în dezvoltarea personalității. Accentul este pus pe abordarea concepțiilor de formare a personalității umane, precum și pe identificarea principiilor și legităților pedagogice și psihologice de formare/dezvoltare a personalității.

Cuvinte-cheie: *personalitate, structura personalității, caracter, capacități, experiențe, temperament, principii, legități, factori interni și externi.*

SPECIFIC APPROACH OF PERSONALITY ISSUE IN EDUCATION AND REGULARITIES IN IT'S FORMATION AND DEVELOPMENT

In the article there is defined the concept of personality, there are analyzed the personality structure, individual and age characteristics, and also internal and external factors in the development of personality. The emphasis is on the analysis of personality training concepts, as well as on the identification of pedagogical and psychological principles and regularities in the process of personality development.

Keywords: *personality, personality structure, character, ability, experiences, temperament, principles, regularities, internal and external factors.*

Noțiunea „personalitate” se aplică în diferite științe având, în același timp, semnificații apropiate. În *sociologie*, personalitatea este privită preponderent în plan sociodemografic, în raport cu rolurile sociale ale acesteia. În *etică*, personalitatea este deținătoarea sistemului de valori spirituale, morale. În *jurisprudență*, personalitatea este privită ca subiect al relațiilor de drept, conștientă în luarea deciziilor și a responsabilităților. În *psihologie*, personalitatea este privită ca subiect al relațiilor și al activității conștiente, capabilă să se autocunoască și să se autodezvolte. În *pedagogie*, personalitatea este privită ca subiect și obiect al procesului educațional.

În „funcțiile” date, fiecare om este parte a societății civilizate, reprezentant al unui grup social, având, în același timp, deosebirile sale individuale.

Teoria și practica educațională sunt determinate, în mare parte, de abordări asupra:

- *structurii personalității, domeniilor psihologice de bază;*
- *legităților de formare și dezvoltare a personalității;*
- *particularităților individuale și de vârstă;*
- *factorilor interni și externi ai dezvoltării personalității și particularităților influenței lor asupra acestui proces la diferite etape și în condiții diferite.*

• **Structura generală a personalității**

Structura personalității include un număr determinat de sisteme: capacități, motive, emoții, voință, caracter, temperament, orientări sociale, roluri și norme, calități morale și spirituale. Acest număr de sisteme, constituente ale structurii personalității, de regulă, este grupat în trei blocuri/module/categorii:

- 1) categoria capacităților intelectuale și creative;
- 2) categoria normelor morale și spirituale;
- 3) categoria însușirilor/trăsăturilor de caracter.

Aceste categorii/blocuri constituie nivelul de vârf în ierarhia structurii personalității, care, la rândul său, se constituie din alte componente interconexe (*a se vedea Fig.1*).

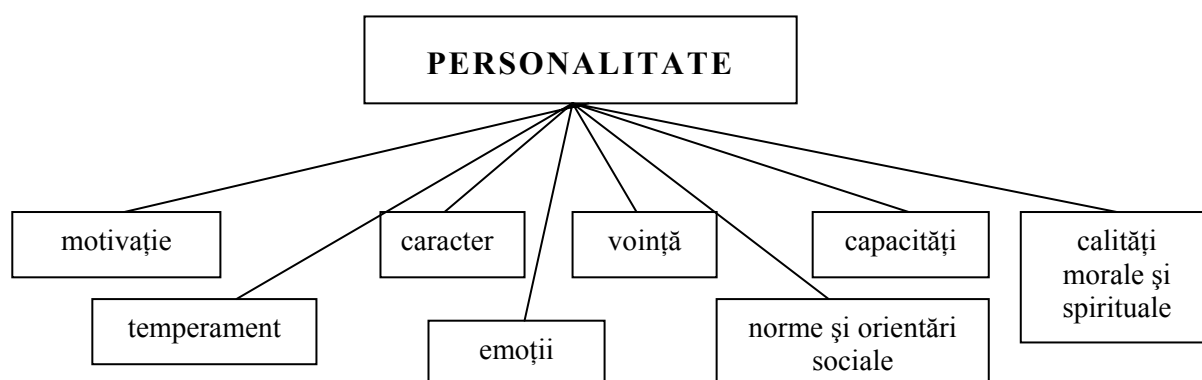

Fig.1. Sisteme de bază constituente a structurii personalității umane [4].

În lumea interioară a personalității există și funcționează în interacțiune trei dimensiuni/sfere psihologice (subsisteme):

- dimensiunea directorie;
- dimensiunea operațională;
- dimensiunea psihofiziologică.

Dimensiunea directorie (numită și motivațională, valorică, orientată la scop) include toate forțele interne motivaționale: viziuni, idealuri, convingeri, necesități, nevoi, interese, motive etc. Această dimensiune canalizează/determină activismul și relațiile personalității, antrenând procesele psihice (atenție, percepție, gândire) și influențând nivelul, caracterul și modalitățile de aplicare a posibilităților de care dispune personalitatea. Ea are un rol prioritar în activitatea psihică și în cea mai mare măsură caracterizează nivelul personalității.

Dimensiunea operațională include elementele psihicului, care reprezintă modalități și mijloace de care dispune personalitatea și pe care le aplică în realizarea obiectivelor determinate de prima dimensiune – cea de direcționare/orientare. Personalitatea se caracterizează nu doar prin aceea ce face, dar și prin aceea cum face, prin ce mijloace.

Dimensiunea psihofiziologică nu determină nici obiective, nici motive, nici mijloace de acțiune, însă influențează dinamic asupra manifestării lor. Aceasta se observă prin dinamismul, expresivitatea, echilibrul proceselor psihice. Această dimensiune are funcția de deservire în cadrul ierarhiei dimensiunilor de un grad mai înalt [2].

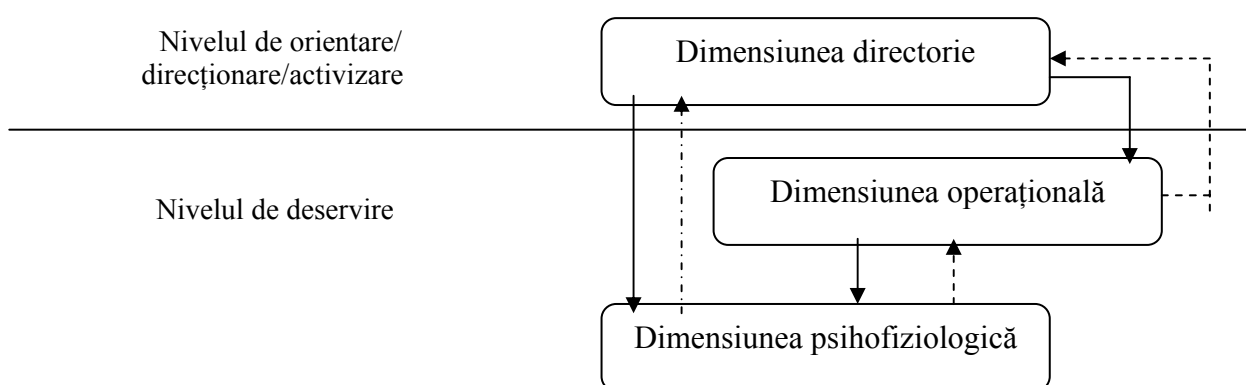

Fig.2. Schema dimensiunilor în structura psihologică a personalității [2].

• **Proprietăți și calități de bază ale personalității**

Dimensiunile psihologice determină proprietățile de bază ale personalității: orientări, caracter, capacități, experiențe, temperament.

1. Orientarea/direcționarea personalității – proprietate psihologică în care este reprezentat sistemul de motive pentru viață și activitate și care determină tipul relațiilor/atitudinilor, pozițiilor și al activismului. Microstructura acestuia include un număr determinat de calități: concepția despre lume, nevoi/necesități, idealuri, scopuri, interese, motive, orientări sociale, vocații.

Concepția despre lume – totalitatea de idei, păreri, convingeri, puncte de vedere ale personalității asupra lumii, vieții și asupra societății. Concepția despre lume este determinată de înțelegerea de către personalitate a lumii materiale și spirituale, a esenței vieții, a motivelor comportamentale, a problemelor (politice, economice, sociale, morale) etc. Fiecare persoană are concepție proprie de viață, însă ea devine una valorică/de orientare când înglobează în sine realizările civilizației, este sistemică și progresivă.

Nevoi/necesități – simțire durabilă a unei nevoi în ceva: obiecte, condiții, rezultate, plăcere etc. Nevoile/necesitățile stimulează personalitatea spre căutări permanente de a le satisface. Ele orientează interesele, gândurile, acțiunile personalității. Aspirațiile de a satisface nevoile constituie fundamentul activității conștiente, iar finalitățile/rezultatele pozitive cu referire la satisfacerea nevoilor proprii amplifică rolul acestora în orientarea personalității.

Ideal – model considerat perfect; scop suprem spre care se îndreaptă, în mod conștient, năzuințele și activitatea creatoare umană în toate domeniile ei.

Interese – atenție selectivă, emoțională asupra unor obiecte, activități, acțiuni, rezultate, condiții, legate cu posibilitățile de a satisface nevoile și de a atinge scopurile vieții.

Motive – cauza, rațiunea, impulsul subiectiv care determină o acțiune, o alegere, luarea unei decizii.

Orientări sociale – a fi dispus, în baza experienței, de a reacționa (a acționa, a se comporta) într-un fel în urma contactului cu fenomenele sociale, în anumite condiții, de a percepe, a aprecia evenimente, informații etc.

Vocație/aptitudine – atitudine pozitivă, atracție față de o activitate.

Așadar, scopul este ceea ce se îndreaptă omul, motivul pentru care el face acest lucru (pentru că-i trebuie). Motivul caracterizează cauzele tipice din care personalitatea face alegerea scopurilor, mijloacelor, comportamentului și acțiunilor. Aceleași acțiuni sau manifestări ale activismului pot fi provocate/direcționate de motive diferite.

2. *Caracterul personalității* – sistemul atitudinilor durabile față de activitate, față de alte persoane și față de sine. Aceste atitudini sunt determinate, în mare parte, de orientările personalității, însă sunt și în strânsă legătură cu abilitățile/cunoștințele speciale care reglează aceste atitudini, cu valorile, competențele, dar și cu calitățile și obișnuințele respective. Majoritatea atitudinilor personalității sunt cele morale reprezentate de un sistem de valori și norme comportamentale, caracteristice societății date. Atitudinile morale determină acțiunile și faptele, mijloacele comportamentale și metodele de realizare a sarcinilor.

3. *Aptitudinile personalității* – proprietate corelată cu calitățile specifice ale personalității, care asigură asimilarea relativ ușoară a unor activități; condiționează îndeplinirea în bune condiții a unei anumite activități/acțiuni. Se disting aptitudini particulare (funcționale) și cele față de o profesie, activitate. Aptitudinilor particulare li se atribuie cele: intelectuale, creative, manageriale, artistice etc. Aptitudinile față de o profesie sunt complexe, se constituie din cele particulare, dar și din cele specifice pentru realizarea activității profesionale respective.

4. *Experiențele personalității* – proprietate care ține de domeniul operațional și care include totalitatea cunoștințelor, abilităților, metodelor, calităților pe care personalitatea le-a acumulat pe parcursul vieții. Fără această proprietate, personalitatea nu poate fi una social valorică.

5. *Temperamentul personalității* – proprietate care caracterizează dimensiunea psihofiziologică a personalității – reprezintă totalitatea particularităților dinamice ale activității psihice, dependente de particularitățile sistemului nervos al personalității.

Se disting mai multe caracteristici ale temperamentului:

- *puterea* – manifestarea intensivă a proceselor psihice;
- *mobilitatea* – rapiditatea apariției proceselor psihice;
- *rapiditatea* derulării proceselor psihice;
- *rigiditatea* – plasticitatea, capacitatea de a se adapta în condiții noi;
- *activismul* – nivelul constant al activismului, activism psihosocial;
- *emotivitatea* – nivelul reacțiilor emotive în raport cu diferite influențe;
- *stabilitatea* psihofiziologică față de stresuri, supraîncărcări etc.

Particularitățile psihofiziologice devin temeuri pentru a identifica tipurile de temperament. Sunt cunoscute patru tipuri de temperament: *sangvinic*, *coleric*, *flegmatic* și *melancolic* [1].

1) *Sangvinic* – cel mai răspândit tip; se caracterizează prin activism, emotivitate, elasticitate, optimism; nu suportă monotonia.

2) *Coleric* – la fel se caracterizează prin activism, capacitate mare de lucru, reacții imediate, adaptivitate la noile condiții, însă este neechilibrat, impulsiv, iritant.

3) *Flegmatic* – un tip puternic, echilibrat, liniștit; are mare capacitate de muncă, însă este lent, nehotărât; îi este frică de schimbări.

4) *Melancolic* – nivel scăzut al proceselor psihice; senzitiv, emotiv, pesimist; nivel scăzut de muncă.

Altă clasificare a tipurilor de caracter este legată de cercetările lui I.P. Pavlov cu referire la particularitățile celor două sisteme de semnalizare în activitatea sistemului nervos superior:

- *Artistic* – se caracterizează prin percepție emotivă, emotivitate, imaginație.
- *Cognitiv* – persoanele cu o gândire analitică predispușe spre construcții logice, argumentare, concluzionare, autocontrol.
- *Artistico-cognitiv* – tip de caracter în care se combină în diferite proporții particularitățile acestor tipuri opuse.

Este cunoscută și răspândită clasificarea tipurilor de personalitate dată de C.Yung, bazată pe particularitățile psihofiziologice și numită extraversie – introversie.

Persoana de *tip extravertit* se caracterizează prin orientarea activității psihice spre lumea înconjurătoare (extrinseci) și este o persoană deschisă, însă supusă influenței din exterior, este adaptivă la condițiile de schimbare.

Persoana de *tip introvertit* se orientează spre lumea interioară, este emotivă, închisă, se adaptează greu la noile condiții.

De fapt, toate tipurile de caracter sunt discrete. Atribuirea persoanelor la unul sau alt tip are la bază particularitățile dominante ale caracterului.

Proprietățile psihologice sunt caracteristice fiecărui om. Important este altceva: care este conținutul și calitatea fiecărui component, în ce constau deosebirile din viziuni, convingeri, motive, atitudini etc.? Este imposibil a găsi o persoană care ar avea aceste proprietăți identice. Această diversitate și face ca fiecare om să fie deosebit, irepetabil, ceea ce și formează individualitatea acestuia.

Însă, în fiecare om, unicitatea se combină/corelează cu componenta „generală” și cu cea „specifică”, deosebită. Componenta generală se constituie din proprietăți psihice, gândire, memorie, coduri lingvistice etc.

Concepțiile structurii personalității constituie fundamente pentru studierea fiecărui om, dar și pentru elaborarea concepțiilor și metodologiilor de formare și dezvoltare a personalității.

În psihologie sunt cunoscute trei asemenea concepții: biologică (biogenetică), sociologică (sociogenetică), biosocială (biosociogenetică).

Tabel

Concepții privind formarea și dezvoltarea personalității umane

Biologică	Sociologică	Biosocială
Omul – produs al naturii; proprietățile spirituale au la bază dimensiunea biologică; dezvoltarea și comportamentul sunt determinate de necesități și instincte înnăscute, dar și de cerințele externe la care omul trebuie să se adapteze; educația poate numai să accelereze sau să frâneze dezvoltarea.	Omul se naște ca ființă biologică, însă în procesul activității se socializează sub influența mediului social; mediul este factorul determinant în formarea personalității, influența acestuia este ireversibilă.	Omul este ființă biologică și socială; procesele psihice sunt de natură biologică, însă orientările, aptitudinile acestora se formează în cadrul influențelor sociale obiective și special organizate; rolul autoeducației este redus.

Dimensiunile biologică și socială nu sunt factori independenți sau paraleli: ele influențează asupra omului concomitent și complex; în același timp, intensitatea și calitatea acestor influențe poate fi diferită și dependentă de mai multe circumstanțe. În genere, se pune întrebarea dacă corelația influențelor biologice și sociale poate fi optimală. În viziunea unor cercetători, această corelație a factorilor biologici, sociali și educaționali poate fi ori optimală, ori nearmonioasă/dezechilibrată.

Actualmente, nimeni nu poate afirma că influența eredității, mediului și a educației poate asigura dezvoltarea armonioasă a omului. Însă, nimeni nu poate dovedi și contrariul.

Cercetările empirice și teoretice, pe parcursul mai multor secole, au permis cercetătorilor să deducă un șir de *legități* cu referire la corelația factorilor biologici, sociologici și educaționali:

1. Dezvoltarea omului este un proces determinat interior, nu de un număr ocazional de circumstanțe sau corelate cu influența factorilor externi, ci de contradicții psihofiziologice interne.
2. Dezvoltarea omului este determinată de contexte sociale, care presupun corelarea proceselor interne și a condițiilor externe, având o atitudine specială a personalității în dezvoltare față de realitatea socială.
3. Dezvoltarea omului este condiționată de nivelul activismului propriu, orientat spre autoformare, participare în activitate și comunicare.
4. Dezvoltarea omului este determinată de tipul activității dominante; aceasta condiționează schimbările de bază în procesele psihice și în particularitățile psihologice ale personalității la etapa respectivă.
5. Dezvoltarea omului depinde de conținutul și motivele activității în care el participă. Forța motrice a acestei activități devine contradicția dintre ceea ce are o însemnătate obiectivă pentru viața omului și se reflectă ca subiectivitate valorică și realitate.
6. Influența diferiților factori se determină de particularitățile individuale și de vârstă.

Schematic, dezvoltarea omului, în urma interconexiunii factorilor interni și externi, poate fi prezentată astfel (*a se vedea* Fig.1).

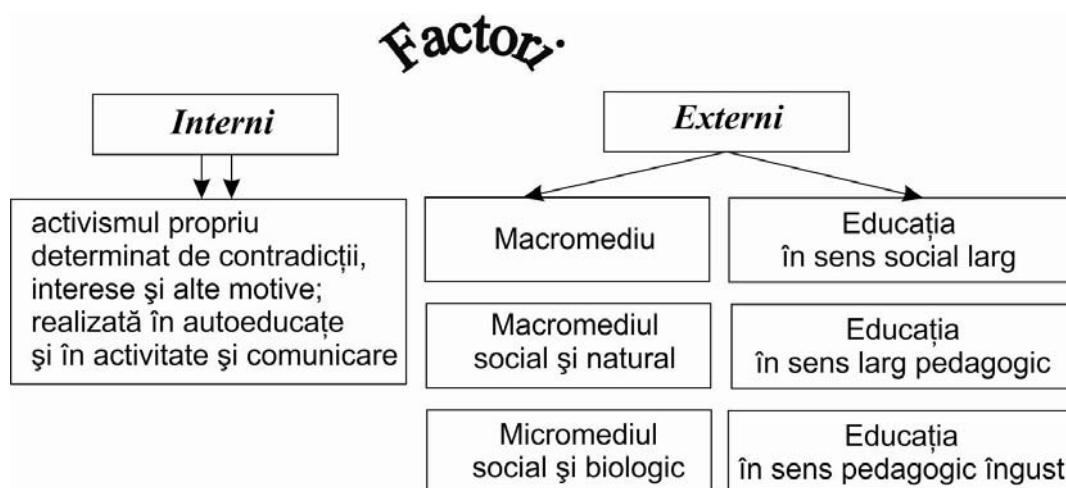

Fig.1. Dezvoltarea omului în urma influenței factorilor interni și externi.

Așadar, formarea și dezvoltarea personalității are la bază un șir de *legități* care pot fi structurate în trei grupe:

1. Legitățile legate de vârstă
2. Legitățile sociopsihologice
3. Legitățile acționale.

Legitățile psihologice condiționează și determină, în mare parte, legitățile pedagogice de formare și dezvoltare a personalității. În acest sens, legitățile pedagogice reprezintă conexiuni obiective „cauză-efect”, conexiuni constante, repetabile, între influențele educaționale și finalitățile obținute: nivelul de educație a personalității, corespunderea calității învățării cu obiectivele preconizate.

De regulă, legitățile pedagogice de formare a personalității au un caracter general, dar și de orientare spre atingerea unor scopuri prestabilite:

- dezvoltarea continuă a personalității pe parcursul întregii vieți;
- formarea în scopul autorealizării, autoafirmării în viață;
- subordonarea formării/dezvoltării personalității intereselor individuale ale acesteia;
- dependența succesului în formarea personalității de activismul propriu și orientările valorice;
- dependența atingerii obiectivelor de formare a personalității de interconexiunea tuturor elementelor sistemului educațional;
- realizarea abordării individualizate în formarea fiecărei personalități și dezvoltarea individualității acestora.

În literatura de specialitate sunt analizate ca categorie specifică legitățile numite sociopedagogice. De fapt, acțiunile acestor legități determină, în mare parte, rezultatele formării personalității: cognitive, afective, psihomotorii.

Legitățile general pedagogice și sociopedagogice se reflectă în principii pedagogice generale de formare/dezvoltare a personalității.

1. Principiul formării integrale a personalității în interesul însuși al acesteia, dar și al societății.
2. Principiul științific în formarea personalității.
3. Principiul apropierii maxime a obiectivelor, conținuturilor, strategiilor, condițiilor de formare a personalității de nivelul performanțelor civilizației, de valorile umane și naționale.
4. Principiul continuității în formarea personalității pe parcursul vieții.
5. Principiul sistemic și al formării interconexe a proprietăților de bază ale personalității.
6. Principiul integrării/unității influențelor pedagogice și autoformării personalității.
7. Principiul dezvoltării anticipate a personalității în spiritul umanismului, democrației, civismului [1].

Legitățile și principiile generale se atribuie întregului sistem de formare a personalității la orice nivel; în același timp, există și principii specifice acestui proces (de exemplu, principiile formării culturii emoționale etc.).

Cunoașterea legităților și a principiilor nu înseamnă că rezultatele educaționale vor fi atinse fără eșec, fără probleme. Procesul de formare a personalității este unul contradictoriu. Cele mai esențiale contradicții pot fi formulate astfel:

- contradicția dintre intenții și realitate, dintre oportunități și posibilități;
- contradicția dintre prevederile pedagogice generale și necesitățile realizării lor metodologice în situații concrete;
- contradicția dintre nou și tradițional, dintre conținut și formă;
- contradicția dintre cuvinte și experiențele vieții;
- contradicția dintre subiect și obiect în educație etc.

Contradicțiile frânează obținerea rezultatelor pozitive, în același timp motivează căutarea noilor abordări în educație.

Bibliografie:

1. GUTU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.
2. SĂLĂVĂSTRU, D. *Psihologia educației*. Iași: Polirom, 2005.
3. ДАВЫДОВ, В.В. *Проблемы развивающего обучения*. Москва, 1983.
4. КРОЛЬ, В.М. *Психология и педагогика*. Москва: Высшая школа, 2004.

Prezentat la 19.01.2014